

tet ausserordentliche Schwierigkeiten“ gotovo apodiktički odreguje vrijeme pojedinim činjenicama.

Uspješno obara mišljenje Camusovo, da Gospodin o prazniku u 6. 4. nije pošao u Jeruzalem, već da je svetkovao pashu u pustinji s narodom. To je nemoguće i pomisliti, pošto Ivan postojano ističe Gospodina kao pokorna zakonu, koji polazi na sve velike svetkovine, pače i na manje „Posvetilo“ u Jeruzalem.

Kakogod su farizeji mrzili Gospodina, ipak ne usudiše se optužiti ga, da je „*παράβατης νόμου*“, što bi sigurno učinili, da je Gospodin zanemario koji praznik.

Preporučam svima, koje zanimaju biblijska kronološka pitanja.

Dr. Franjo Zagoda.

Dr. Székely: Bibliotheca Apocrypha. Volumen Primum. Friburgi Brisgoviae Herder 1913.

Zasluzni profesor N. Z. u Budimpešti, koji se proslavio znamenitom Hermeneutikom, izdao je kao plod mnogogodišnjeg rada prvu svesku knjiga apokrifnih.

Dobro opaža u predgovoru, kako nam apokrifne knjige kao stara židovska i kršćanska djela, koja su postala dijelom prije Krista, a dijelom u prvim vijekovima kršćanske ere, razjašnjaju vjeru, nazore i mišljenje kako Židova tako i kršćana onog doba. Nadalje nekoji apokrifi izlažu filozofske, kozmološke, povjesne itd. nazore starog vijeka.

Zato se može njima uspješno poslužiti filozof, bogoslov i povjesničar.

Premda je većina apokrifa tiskana, ipak su ta izdanja nepotpuna osobito S. Z. Zato je pisac odlučio izdati knjigu, u kojoj je pribrao sve vrijedne apokriffe.

U prvoj svesci bavi se apokrifima starozavjetnim.

Tu svesku podijelio je u: 1. opći uvod apokrifa S. i N. Z. i 2. posebni uvod u sibilinske i ostale apokrifne knjige S. Z.

Vrlo korektno definira pojam apokrifne knjige: *scripta incertorum auctorum, titulo vel argumento Sacris Sripturis cognata, iisque similem auctoritatem olim apud aliquos nacta,*

sed ab Ecclesia in canonem non admissa.

Ističući korist apokrifa odlučno ustaje protiv racionalista, koji uporavljajući Darwinovu teoriju i na svete knjige, tvrde, da su apokrifa „izumrle vrste“ svetih knjiga.

Veoma je poučan traktat, gdje izlaže nauku apokrifnih knjiga. Tu je zastupana teologija, angeologija, demonologija, antropologija, kozmologija, geografija, kronologija. — Zanimljivi su eshatološki nazori osobito o antihristu. Spominje razne forme te ideje u Židova i kršćana. Tumačeći tu ideju obzire se na Danijela i Apokštola (II. Thess, 2, 3—10; II. Cor. 6, 15.). Svestrano je razvijena ideja Mesijanska. Rišu Mesiju kao slavnog vojskovođu, suca, osloboditelja i usrećitelja naroda Božjeg itd., no ne opisuju ga kao spasitelja i dijelitelja milosti. U parabolama Henohovim je Mesija biće svrhunaravsko, nebeski čovjek, Božanska hipostaza.

Rabini razlikovaše dva Mesije: 1. jednoga sina Josipova (M. ben Joseph) i drugoga sina Davidova (M. ben David); prvi ima biti ubijen od antikrista; a drugi bit će slavni pobjeditelj; i prema tumačenju većine besmrtn.

Kaošto o Mesiji tako i o naravi njegova kraljevstva vladaju u starim apokrifima različita mnijenja; a) blaženo zemaljsko kraljevstvo, b) blaženstvo nadsvjetsko, c) blaženstvo složeno (beatitudo composita) t. j. kraljevstvo zemaljsko združeno s nagradom ili kaznom prekogrobnom.

U posebnom dijelu raspravlja a) o proročkim ap. knjigama: Henohovoj, Assumptio Mosis, Apokalipsi Baruhovoj, četvrtoj knjizi Ezdrinjoj.

b) o povjesnim ap. knjigama: Jubileja, Poslanicama Salamonovim, o trećoj knjizi Makabejskoj.

c) O moralnim ap. knjigama: Testamentu dvanaest patriarka, Psalmina Salamonovim, Molitvi Manasia; četvrtoj knjizi Makabejskoj.

Napokon raspravlja o: Ascensio Isaiae i izgubljenim apokrifima.

Preporučam.

Dr. Franjo Zagoda.

Hennecke Dr. Edgar: Neutestamentliche Apokryphen, in Verbindung mit Fachgenos-

sen in deutscher Übersetzung und mit Einleitungen herausgegeben von —. U 8-ini XII. + XXVIII. + 558. str. Nabavlja se kod nakladne knjižare: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen (Würtembergška) uz cijenu od 6 Mk. broš., a 750 Mk. vez.

Pri proučavanju stare kršćanske književnosti zapazio sam, da se je u naše doba započelo baš svojski baviti sa proizvodima bilo kršč. pojedinačno bilo kršč. skupina. Naravno da se u tomu ne napreduje tako brzo. Jedan od najvažnijih razloga tog nebrzog ali postepenog napretka jest manjak ili oskudica na vrelima. Ako za isto, a ono barem zbog pronalazjenja vrelâ, naše će savremeno doba biti zabilježeno u poznijim orisima naših prilika. Među takove moderne proizvode spada i načeona knjiga, o kojoj se na žalost još nije čulo u hrvatskoj štampi.

Podavno se je bilo sakupilo nekoliko njemačkih profesora u svrhu da izdadu u prevodu novozavjetne apokrifne. Pod vodstvom pastora Hennecke-a svrha je ostvarena u ovom djelu, čije otsječke odmah bilježimo. Čitavo je djelo podijeljeno u šest otsječaka. Ispred otsječaka Hennecke tumači značenje riječi: apokrifan i kanoničan, prikazuje postanak i razvitak prakršćanske i apokrifne književnosti, te na posljetku donosi povijest proučavanja i izdavanja tih starokršćanskih i književnih proizvoda. Što se tiče otsječaka, slijedeće je najvrjednije istaknuti.

Prvi otsječak pod *Evangelien* obuhvaća sva postojeća apokrifna evanđelja kao nekoje „Riječi Gospodinove“, „Evanđelje Hebrejaca, Egipćana, Ebionita, Petrovo, Gnostika i njihovih srodnika, Djetinstva, Jakobovo, a zvano i Protevangelium, te Tomino evanđelje o Isusovu djetinstvu, nekoji ulomci iz legenda, Djela Pilatova i Abgarova pripovijest. Sva su ova evanđelja popraćena opaskama pogledom na vrijeme, na pisca i na širenje knjige. E. Hennecke, A. Meyer i A. Stülcken izradili su ova evanđelja u njemačkom prijevodu. Čitajući ove

prijevide zapazio sam jednu netočnost u prijevodu Jakovljeva protevanđelja, naime na str. 57., crta 22. mjesto „wie eine pickende Taube“ (= poput kljuvajuće golubice), moralo bi stati „kao golubica bje hranjena“ (= aufgezogen wie eine Taube), jer u grčkom izvorniku glasi: *ἦν δὲ Μαρία ἐν τῷ ναφ κνγλων ὡς περιστερὰ νεμομένη*. Nedavno je E. Revillout otkrio na koptičnom jeziku nove ulomke iz evanđelja „dvanaest apoštola“, pa stoga želimo, da se izdavač osvrne na ta otkrića, koja je donijela „Revue Biblique“ (1904. str. 167. i sl. te str. 321. i sl.). Ne shvaćam, zašto se nijesu A. Meyer u uvodu k Jakovljevu protevanđelju kao ni Hennecke kod ispitivanja evanđelja djetinstva osvrnuli na ispravne „Retractationes“ Zahn-ove u „Neu Kirchliche Zeitschrift“ (1902., str. 19. i sl.) u pogled Marijina rodoslovlja.

Na drugi otsječak spadaju *Briefe* ili poslanice i to: Klementove Korinćanima te Ignacijeve i Polikarpove obrađene od Hennecke-a, Knopf-a i Krüger-a. Ovdje je istaknuti osobito Krüger-ov rad, koji u ovoj knjizi najodličnije mjesto zastupa. Neshvatljivo je samo, zašto nekoji učenjaci ubrajaju i nekoje spise apoštolskih otaca, kao n. pr. ovdje poslanicu Klementovu i t. d. među apokrifne knjige.

Pod trećim otsječkom dolaze razne *Lehrschreiben und Predigten* popraćene sa uvodom Hennecke-ovim. Amo pripada „Barnabasbrief“ po Veil-u, „Missionspredigt des Petrus“ po Hennecke-u, „Der sogenannten zweite Clemensbrief“ po Von Schubert-u. Najznačajnije jest, što Von Schubert ovdje pokazuje, da t. zv. druga poslanica Klimentova nije zapravo poslanica, dali najstarija kršćanska propovijed, koja bje držana kršćanima oko 140. god. po svojoj prilici u Korintu.

U četvrti otsječak ulaze pod *Kirchenordnungen*: „Apostellehre“ (Didache) po Drews-u i „Syrische Didaskalia“, bez prijevoda, po Hennecke-u. Za prvo djelo imamo izdanje Funkovo, a za drugo t. j. sirsku didaskaliju od Flemming-a i Achelis-a u „Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur“. Zbilja je šteta, što Hennecke nije donio u prijevodu: i sirsku didaskaliju.

Peti otsječak sadržaje Apokalypten i to s ovim redom uz Weinel-ov Uvod: „Offenbarung des Petrus“ i „Der Hirt des Hermas“ po istom Weinel-u, te „Alttestamentliche Pseudepigraphen christlichen Gehalts“, kamo spada „Die Himmelfahrt des Jesaja“ od Flemming-a, „Das fünfte Buch Esra“ od Weinel-a „Das sechste Buch Esra“ od istoga, pa „Christliche Sibyllinen“ od J. Geffcken-a. Neznam, zašto je Flemming izostavio i Dillmannov prijevod etiopskog teksta, kad je spomenuo sve ostale opstojeće, naime Basset-ov i Beer-ov. Rekao bi da je Geffcken u izboru kršč. Sibilinki bio malko preuzetna nazora, pošto nije neznam kako dokazao ono, što je on uzeo kao krščanske Sibilinke iz „Oracula Sibyllina“.

Posljednji i najveći je otsječak Apostelgeschichten ili Legenden, na koje se odnose slijedeći prevedeni spisi: „Paulusakten“ od Rolffs-a, „Petrusakten“ od Ficker-a, „Johannesakten“ od Schimmelpfeng-a uz uvod Hennecke-ov, „Andreasakten“ od istih istom pomenutih dvaju pisaca, i „Thomasakten“ od Raabe-a s uvodom od Preuschen-a. Ovaj je dio, smijem reći, najznamenitiji zbog sadržaja i zbog zdušne obradbe. Zapazio sam jednu prevodilačku manjkavost i to na str. 487., crta 5.—6. gdje imamo u izvorniku: *Παραλαβὼν αὐτὸν* što znači „uzevši ga sa sobom“, a ne: (Und der König) übernahm ihn, ging mit ihm. Prevelika sloboda u prevadanju dovodi često do nebitrine misli. Ova nam primjetba dozvoljava otkriti još nekoliko netačnosti u prevodu tekstova.

Na str. 156., redak 13. *τὸ ἐν τῇ ἡμέρᾳ* prevedeno je sa „eines Tages“, dočim je ovdje govor o danu Krstova povratka i zadnjeg suda. Usporedi poslanice Pavlove na Tesaloničane (prva, V. 4.) te na Jevreje X. 25. — Str. 192., 26. red. ima isti tekst kao i na str. 193., 2: *ὡς μὲν . . . εἰ μὴ*, dok je prevod različan. Sigurno da će marljivi proučavatelj staro-krščanske književnosti uzmoći još naći manjkavosti u ovom djelu, koje započima eru novog studija krščanskih starina. Unatoč slobodinama prevodilaca pri prevadanju izvornika kao i posebnoj oznaci same riječi „apokrifan“ ovo se djelo odlikuje bogatom rizi-

com podataka iz rane krščanske dobe i iz naše savremene bibliografije. Svaki je otsječak kao i svaki spis u ovoj Hennecke-ovoj knjizi, gdje su radili ljudi-stručnjaci, snabdjeven barem najnužnijim gradivom za početak pravog znanstvenog proučavanja života i običaja prvih krščana, koji nam, utjecajem raznovrsnih faktora, namijenise toli zanimivih predmeta. Odatle je knjiga dostojna najveće preporuke osobito onim osobama, koje se zanimaju za književnim proizvodima prvih stoljeća naše ere.

A. L. Gančević O. F. M.

Hennecke Dr. Edgar: Handbuch zu den Neutestamentlichen Apokryphen in Verbindung mit Fachgelehrten herausgegeben von —. Billige Ausgabe. U 8-ini str. XVI + 604. 1914. Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) u Tübingen-u (Württemberg-Njemačka). Cijena 6 Mk. broš.; 7.50 vez.

Svrha je ovog djela, da bude udžbenikom onima, koji se bave novozavjetnim apokrifima. Možemo reći, da je ova knjiga mnogo korisnija od izdanja istih tekstova u prijevodu. Pri obradbi se je ove knjige Hennecke poslužio s istim osobama, s kojim je objelodanio i apokrifne tekstove pod naslovom „Neutestamentliche Apokryphen“ tako, te je bilo omogućeno najbolje studij ovih spisa upotpuniti. Zapravo i jest bio cilj izdavačev, kako sam u predgovoru veli, iznijeti s ovim priručnikom поблизу bibliografiju i dokaze istaknutim tvrdnjama u uvodima i tumačenjima prijevoda. Uz sretno uspjelu izvedbu izdavač se je pobrinuo, da i novije tekstove umetne. Tako n. pr. već na početku knjige nalazimo novootkrite „Riječi Isusove“ prema otkriću Grenfeila i Hunta. Osim toga je uneseno i tekom knjige takih tekstova, i to: koptični fragmenti o Pavlovu djelovanju, hvalospjev Tome apoštola u sirske recenziji. Oveći su dodatak knjizi prilozi A. Meyer i J. Flemming: prvi sa tekstom „Jesus, Jesu Jünger und das Evangelium im Talmud und verwandten jüdischen